

СТРАТЕГІЇ ТА ПРОГНОЗИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ У ПОЛЬЩІ

А.В. Василюк

***Анотація.** У статті окреслено стратегії та прогнози розвитку польської освіти в умовах євроінтеграції. Визначено шляхи підвищення якості та ефективності освітньої системи (для кращої пристосованості до потреб ринку праці, вимог суспільства і відповідності викликам сучасної цивілізації).*

***Ключові слова:** освіта, розвиток освіти, стратегії, прогнози.*

***Аннотация.** В статье очерчены стратегии и прогнозы развития польского образования в условиях евроинтеграции. Определены пути повышения качества и эффективности образовательной системы (для лучшего приспособления к потребностям рынка труда, требований общества и соответствия вызовам современной цивилизации).*

***Ключевые слова:** образование, развитие образования, стратегии, прогнозы.*

***Summary.** In article strategy and forecasts of development of the Polish education in the conditions of eurointegration are outlined. It is defined ways of improvement of quality and efficiency of educational system (for the best adaptation to requirements of a labour market, requirements of a society and conformity to calls of a modern civilisation).*

***Key words:** education, development of education, strategies, forecasts.*

В умовах формування високотехнологічного інформаційного суспільства, де рівень та якість освіченості всього населення набувають вирішального значення для економічного й соціального поступу країни, зростає потреба в ефективній освіті. Вона є предметом критичної оцінки в багатьох країнах світу, а також пошуків стратегій та розроблення прогнозів щодо її розвитку. На особливу увагу заслуговує досвід сусідньої Польщі, яка однією з перших постсоціалістичних країн (від 1989 р.) розпочала системні перетворення в усіх головних галузях суспільного життя, в тому числі освітній, та має на сьогодні значний позитивний досвід. У складних умовах модернізації вітчизняної освітньої галузі цей досвід може бути надзвичайно дієвим.

У даний час актуалізується розроблення проблем трансформації освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Луговий та ін.); досліджень освітньої політики ЄС та прогнозів розвитку освіти в євро регіоні (А. Валицька, Т. Кошманова, В. Кравець, Н. Лавриченко та ін.); реформування освіти в Польщі (Ч. Банах, Ч. Купісевич, Т. Левовицький, Б. Шліверський, К. Конажевський та ін.). Узагальнення проаналізованих наукових джерел дало змогу засвідчити, що дана тема вітчизняними науковцями не розглядалася достатньо глибоко і з врахуванням подій і тенденцій сьогодення.

Мета статті – висвітлити ключові стратегічні завдання й прогнози розвитку освіти в Польщі, а також виявити можливі шляхи підвищення її якості та ефективності.

Роль сучасної освітньої політики у Польщі окреслюють два контексти: внутрішній – пов'язаний із системною освітньою реформою 1999 р.; зовнішній – пов'язаний із процесами інтеграції Польщі з ЄС і глобалізацією світу.

Аналітики освітніх змін і реформ стверджують, що на новому етапі розвитку Польщі збільшився розрив між рівнем якості міської та сільської освіти. Наслідування світовим освітнім тенденціям без урахування специфіки польського села, яка склалася історично, призвело до того, що проблема сільських шкіл продовжує залишатися однією із найгостріших, що викликає стурбованість польського уряду. У *“Звіті про суспільний розвиток. Польща 2000. Розвиток сільських регіонів”* (2000) [12] акцентовано наявну диспропорцію у доступності до освіти між містом і селом, накреслено стратегічні завдання по вирівнюванню освітніх шансів сільських дітей і молоді. До них належать:

- реконструкція шкільної мережі через створення сільських гімназій і профільних ліцеїв; перебудова системи професійної освіти, завдяки чому професійні школи мають готувати кваліфікованих робітників, а профільні ліцеї надавати матуру (повну середню освіту) й одночасно здійснювати професійну підготовку через профільне навчання;

- створення умов доїзду учнів до шкіл через забезпечення шкільними автобусами; організація для дітей системи клубів – місць збору і забезпечення їм відповідної опіки, поліпшення інфраструктури на сільських територіях;

- упровадження зовнішньої системи оцінювання учнів з метою отримання об'єктивної і порівняльної інформації у межах країни про схильності дітей із сільських шкіл; заохочення їх до подальшого навчання у загальноосвітніх і профільних ліцеях, які відкривають шлях до вищих студій;

- покращення забезпечення навчально-методичними засобами сільських шкіл, створення в них мовних і комп'ютерних кабінетів з підключенням до Інтернету, розбудова навчальної бази для забезпечення професійного навчання через центри практичної підготовки і сільські центри неперервної освіти;

- модернізація навчальних програм на рівні старшої середньої школи, пристосування їх профілів до регіональних потреб;

- забезпечення для сільської молоді стипендій на покриття коштів шкільної допомоги або утримання в інтернаті через створення освітньої фундації допомоги сільській молоді;

- створення можливості навчання у центрах неперервної освіти, філіях вищих шкіл на базі сільськогосподарських професійних шкіл чи осередків сільськогосподарських консультаційних пунктів;

- упровадження більших винагород для вчителів сільських шкіл. Запропоновано створення фонду на додатки до зарплати для вчителів із “дефіцитних” предметів, які зобов'язуються працювати у сільській школі не менше п'яти років, доплати до коштів проживання, допомога у кредитах на житло [12].

У 2000 р. Рада Міністрів Республіки Польща затвердила стратегічні документи *“Цілі і напрями розвитку інформаційного суспільства у Польщі”* і *“e-Польща – план діяльності розвитку інформаційного суспільства у Польщі в 2001-2006 рр.”*. Наступні закони і розпорядження сейму Польщі стосувалися справ інформаційної інфраструктури, інформаційної освіти й міжнародної

співпраці в інформаційній галузі. Акцентовано, що одним із головних завдань освіти є підготовка молоді до життя в інформаційному суспільстві, а також діяльності у світі “інтелектуальних технологій”. Відповідно, середня і вища школи поступово переходять до так званого метанавчання, тобто підготовки випускників до самоосвіти і навчання впродовж усього життя. У польських школах було впроваджено медіальну освіту, спрямовану на оволодіння учнями новими засобами ефективного пошуку інформації, а також раціонального їх використання й перетворення у прогресивну компетентність.

Ч. Банах зазначає, що при здійсненні коректив освітньої реформи необхідно відмовитися від освіти, орієнтованої на дидактичні цілі, та перейти до освіти, спрямованої на людину, виховання й цінності, що є успішним засобом протидії загрозам з боку масмедій та інформаційних технологій, небезпеці зниження інтелектуального рівня суспільства, “електронного енциклопедизму” і зростання стресів, спричинених надміром збудників [4; 5]. Додамо до цього, враховуючи сучасні умови, ще й опірність до можливих наслідків “інформаційної війни”.

На думку І. Шемпрух, у шкільному і позашкільному секторах освіти має втілюватися модель рефлексивної освіти, спрямованої на формування духовних і культурних цінностей, ключових компетентностей (уміння здобувати інформацію у діяльності, співпраці у групі, глобальному мисленні), підбір адекватного змісту. Це має сприяти раціональному впорядкуванню зв'язку між культурою образу і культурою друкованого слова, що не повинно допустити перетворення *homo sapiens* в *homo videns*, або людини, яка пізнає світ лише через образи [3]. Польські науковці та політики зі сфери освіти вважають, що найважливішою місією школи XXI ст. є розвиток самостійності, активності, інноваційності, толерантних способів спілкування. Людина “глобального селища” працюватиме більш самостійно ніж раніше, з допомогою новітніх інформаційних технологій. Відтак, освітні зміни в Польщі здійснюються наступним чином. З одного боку, традиційна школа удосконалюється через

відхід від фронтального навчання на користь співпраці й співдіяльності у шкільному класі групи ровесників, які інтерпретують і створюють власні знання. Отже, пасивне сприйняття знань й репродуктивне їх відтворення відходить на другий план. Учні стають автономними суб'єктами процесів учіння, натомість роль учителя скеровується на сприяння накопиченню, перетворенню і використанню ними знань. З іншого боку, виникає альтернатива щодо традиційної моделі освіти у вигляді віртуальної школи, яка може виявитися більш придатною тим, хто зможе і захоче навчатися дистанційно і самостійно [13].

Істотного значення для сучасної освіти набувають процеси європейської інтеграції та глобалізації. Відкритість на світ здійснюється через поширення іноземних мов, поглиблення знань з історії, географії, економіки, культури різних народів. Упровадження обов'язкового вивчення двох іноземних мов вимагає підготовки відповідної кількості вчителів та покращення якості методики викладання і навчання. Як зауважує Ч. Банах, при запровадженні “європейської освіти” важливо вказувати молоді на шанси, які виникають із євроінтеграції, на потребу боротьби із явищами релігійного і політичного фундаменталізму, ксенофобії, націоналізму і расизму. Така освіта надає знання про ЄС і проблеми суспільного життя, охорону прав людини, практику демократичних дій, справи європейської цивілізації, знайомить із проблемами професійної і просторової мобільності людей. Потрібно вдосконалити “Програмні основи загальної освіти” у цій сфері, створити та запровадити освітню стежку “європейська освіта” у середніх школах (гімназіях і ліцеях). Це вимагає відповідну додаткову підготовку й удосконалення частини педагогічних працівників, зокрема, вчителів історії, громадянської освіти, географії, польської мови, образотворчих предметів, іноземних мов. Важливим доповненням європейської освіти є створення тематичних клубів у школі і поза її межами [6].

Ч. Купісевич акцентує увагу на ролі науки у реформуванні освіти. Він зауважує, що необхідно навчати мисленню категоріями майбутнього, альтернатив розвитку Польщі, протидіям фетишизації ринку і домінації економіки зиску й споживання над етикою. Разом з тим моделі нової польської освіти повинна бути притаманна культурна й освітня відкритість, орієнтація виховання задля миру із збереженням власної національної тотожності, свідомості інтеграційних і дезінтеграційних процесів, шансів та небезпек, властивих сучасному світові [11].

Згідно із сучасною освітньою політикою, польська система освіти зорієнтована на потреби ринку праці й підготовки молоді до використання сучасних інформаційних технологій. Господарська трансформація в Польщі, реструктуризація цілих виробничих галузей і послуг, поява нових професій та масове професійне переміщення у сферу послуг вимагає професійної мобільності й зміни кваліфікацій. Тому актуальним вважається подовження періоду обов'язкової освіти, розвиток мережі середніх і вищих професійних шкіл. Професійна підготовка піднімається на вищі ступені освіти, чому сприяють державні і недержавні вищі навчальні заклади, розвиток Центру практичної підготовки і Центру неперервної освіти. Вищі школи від орієнтації на кількісне охоплення навчанням повинні переходити на якість вищої освіти і відповідальність за дипломи та кваліфікації. Перспективне планування в системі освіти та політики працевзабезпечення виходить із стратегії розвитку Польщі, в тому числі – демографічних прогнозів та розвитку господарства. Тому планування мережі шкільництва та кількість напрямів навчання пов'язується із ринком праці, розвиваючи паралельно й систему професійної орієнтації. Здійснюється апробація наукових розробок щодо зв'язків між загальною й професійною освітою, ринком праці та стандартами професійних кваліфікацій.

Польські науковці й політики зі сфери освіти слушно зауважують, що сучасній молоді конче потрібні економічні знання, вміння пошуків роботи,

готовність до зміни професій, організації власного місця праці тощо. Важливим і необхідним стає кореляція прагнень середніх та вищих шкіл з перспективною політикою держави та стратегією розвитку Польщі, а також ефективним поєднанням бюджетних і позабюджетних засобів в умовах ринкового господарства і комерціалізації [1].

У 2003 р. в Польщі було розроблено програму “*Стратегія розвитку неперервної освіти до 2010 р.*”, в якій накреслено напрями розвитку освіти дорослих, навчання впродовж життя, побудови суспільства знань, стимулювання розвитку громадянського суспільства й реалізація європейського виміру освіти. Особливо підкреслена потреба підготовки і заохочення всіх осіб до учіння протягом життя в інституціях формальної та неформальної освіти, самоосвіти й самовиховання. Стратегічною метою розвитку повинна бути допомога і спрямування розвитку особистості, стимулювання інноваційності та креативності людини як сприяння зростання її конкурентоспроможності, покращення організації праці й створення підґрунтя для розвитку суспільства знань (відповідно визнаній критично-креативній парадигмі освіти. – Прим. автора) [7]. Зауважимо, що була виконана значна частина цих положень.

Урядовий Центр стратегічних студій у доповіді “*Польща 2025. Довготривала стратегія розвитку*” сформулював пріоритетні завдання польської освіти й інвестиції у людський капітал, які стосувалися: 1. Формування моделі освіти і виховання, яка охоплює визначені цілі й систему цінностей та протидіє суспільним патологічним явищам; 2. Формування різноманітних рис, що дозволить людині керувати власним життям й ефективно діяти у непередбачуваних умовах майбутнього; 3. Підготовка до адаптації на ринку праці та неперервного навчання і перекваліфікації; 4. Збільшення культуротворчої функції освіти; 5. Підвищення рівня освіченості сільського населення і малозабезпечених сімей.

Деякі польські науковці, зокрема Ч. Банах і А. Райкевич, вказують, що Польща має здійснити якісний освітній стрибок. Це вимагає опрацювання

довготривалої програми розвитку освіти, виділення в ній таких термінових програм для реалізації як: 1) завдання освіти в інформаційному суспільстві; 2) роль та завдання освіти у період інтеграції Польщі з ЄС; 3) освіта, господарство і ринок праці; 4) система педагогічної освіти і професійний статус учителя [8].

Зближення систем освіти європейських країн відбувається через прийняття освітніх пріоритетів, зокрема: рівності освітніх шансів, підвищення якості навчання, європейського ідеалу виховання, нової моделі та статусу вчителя [9; 10]. Ці напрями близькі до положень польської реформи освіти і вимагають неперервного її моніторингу та удосконалення практики упровадження. Наголошується, що для цього важливо збільшити участь науки в реформі освіти, яка раніше належним чином не використовувалася.

Комітет прогнозів Польської Академії Наук розробив стратегію розвитку Польщі на 2001-2020 рр., яка охоплює головні суспільні й господарські проблеми, які впливатимуть на розвиток країни у найближчі 20 років. Визначено чотири пріоритетні напрями довготривалої господарської політики: утримання високого темпу господарського зростання; модернізація структури продукції; швидке підвищення освітнього рівня; вирішення суспільних проблем через обмеження безробіття. Передбачається, що реалізація цих пріоритетів буде пов'язана із збільшенням ролі науки і дослідницького підґрунтя відповідно вимог сучасного господарства, яке ґрунтується на інформаційній цивілізації [13, с. 58-59].

Заплановано щорічне збільшення фінансування освіти на 1,5% від зростання ВНД. До 2020 р. цей показник має зрости до 7-7,5%, що сприятиме досягненню освітніх стандартів країн ЄС. Це вимагає вирішення ряду важливих проблем, серед яких:

1. Ширше використання шкільної й позашкільної освіти для підвищення цивілізаційного рівня суспільства, вирівнювання шкільного старту та освітніх шансів дітей і молоді, особливо на селі. Ключове значення мало охоплення

шкільним обов'язком шестиліток (з 2013-2014 навчального року) при одночасному дошкільному обов'язку для дітей 5-річного віку;

2. Розвиток вищої школи, щоб до 2020 р. щонайменше 40-45% молоді здобувало вищу освіту (йдеться про кількісний та якісний показники освіти);

3. Розширення стипендіальної системи і кредитної допомоги для студентів;

4. Акцентування важливості формування вмінь у дітей і молоді користування комп'ютером й Інтернетом, розширення можливостей вивчення іноземних мов. У 3-річних гімназіях (середніх школах I ступеня) впроваджено вивчення другої іноземної мови.

Для реалізації цих та інших завдань передбачено створення "Народної фундації модернізації освіти і розвитку інформаційних знань." Це потребує термінового коректування освітньої реформи з метою пристосування освіти до потреб розвитку польського суспільства.

Аналіз ключових стратегічних завдань і прогнозів розвитку освіти у Польщі дає підстави стверджувати, що у сучасних умовах знання та освіта стають не тільки чинниками суспільного розвитку, а й фундаментом і найціннішим засобом. Модернізація освітньої системи є гострою необхідністю через складність суспільних змін та стає не лише національним, а й міжнародним пріоритетом. Основними шляхами підвищення якості й ефективності освітньої системи є поширення інформаційно-комунікаційних технологій, забезпечення гнучкості і мобільності освіти, здійснення гуманізації середньої і вищої школи, поєднання освітніх реформ зверху та інновацій знизу, децентралізація та усупільнення освіти, прийняття оптимальних рішень з урахуванням стратегічних перспектив розвитку освітньої галузі [2].

Література:

1. Василюк А. Тенденції змін польської освіти / А. Василюк // Наукові записки Ніжинського держ. ун-ту ім. М. Гоголя. Серія : Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2006. – № 3. – С. 91-94.

2. Василюк А. Загальноєвропейські тенденції розвитку освіти // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2013. – № 2.– С. 206-211.
3. Шемпрух І. Тенденції розвитку педагогічної освіти вчителів у Польщі (1918-1999 рр.) : дис... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Шемпрух Іоланта. – Івано-Франківськ, 2001. – 503 с.
4. Banach Cz. Uwarunkowania i kierunki rozwoju edukacji w Polsce do roku 2020 / Cz. Banach // Edukacja w dialogu i reformie. – Białystok, 2002.– S. 48-62.
5. Banach Cz. Najpilniejsze problemy do rozwiązania w systemie edukacji w latach 2004-2015 / Cz. Banach, A. Rajkiewicz // Nowa Szkoła. – Warszawa. – 2004. – Nr 1 – S. 9-13.
6. Banach Cz. Edukacja wobec wyzwań współczesnego świata / Cz. Banach // Życie szkoły. – Warszawa. – 2002. – Nr 5. – S. 259-263.
7. Banach Cz. System edukacji i szkoła przyszłości / Cz. Banach // Polska 2000 Plus. – Warszawa, 2002. – Biuletyn nr 1 (5). – S. 70-88.
8. Banach Cz. Najpilniejsze problemy do rozwiązania w systemie edukacji w latach 2004-2015 / Cz. Banach, A. Rajkiewicz // Nowa Szkoła. – Warszawa. – 2004. – Nr 1. – S. 9-13.
9. Edukacja dla Europy. Raport Komisji Europejskiej. – Warszawa, 1999. – 191 s.
10. Edukacja w perspektywie europejskiej na przełomie XX i XXI wieku. – Warszawa: IBE, 1999. – 85 s.
11. Kupisiewicz Cz. Wizja szkoły przyszłości – zarys modelu / Cz. Kupisiewicz // Realia i perspektywy reform oświatowych. – Warszawa : IBE, 1997. – S. 109-118.
12. Raport o rozwoju społecznym. Polska 2000. Rozwój obszarów wiejskich. – Warszawa, 2000. – 37 s.
13. Strategia rozwoju Polski do roku 2020. – Warszawa, 2001. – 109 s.
14. Raport o stanie edukacji 2013. – Warszawa: IBE, 2014. – 319 s.